

CDV

in gesprek over revitalisering van de non-profitsector

door drs. M. Jansen

De *non-profit*sector is een belangrijk onderdeel van de Nederlandse arbeidsmarkt. Bijna 13% van de totale betaalde niet-agrarische arbeid van de Nederlandse werkzame beroepsbevolking werd in 1995 verricht in de non-profitsector (670.000 voltijdse banen). De bestedingen bedragen bijna 16% van het bruto binnenlands product (BBP), 100 miljard in 1995. De toegevoegde waarde bedraagt 65 miljard gulden, en dat is 10% van het BBP. Daarmee blijkt de Nederlandse sector de grootste ter wereld te zijn, aldus bevindingen van het Sociaal en Cultureel Planbureau in het dit jaar verschenen rapport. *Noch markt, noch staat. De Nederlandse non-profitsector in perspectief* (maart 2001). Prominent zijn de werkerterreinen onderwijs en onderzoek, zorg en welzijn. De gezondheidszorg is de grootste *non-profit*werkgever van Nederland. Haar aandeel van 42% is duidelijk hoger dan het EU-gemiddelde van 28%. Het aandeel van het onderwijs ligt bijna op het Europese gemiddelde van 28%. De *non-profit*sector staat stevig onder druk: het imago van werken in zorg, onderwijs of welzijn is slecht, de overheidsbemoeienis is groot, er wordt veel geklaagd over de kwaliteit van de 'dienstverlening' ('wachtlijsten'), de krapte op de arbeidsmarkt is nij-

pend en de concurrentie met de private sector doet zich steeds scherper voelen. Vandaar de nijpende vraag: waar moet het heen met de *non-profit*sector in Nederland? In het SCP-rapport worden de ideeën van het CDA inzake de maatschappelijke onderneming als perspectiefrijk beschreven. Daarom een gesprek met dr. Paul Dekker, medesamensteller van het SCP-rapport, Ab Klink, directeur Wetenschappelijk Instituut voor het CDA en Steven de Waal, Firmant van Boer&Croon, auteur van boeken over maatschappelijk ondernemen, onder andere *Nieuwe strategieën voor het publieke domein* (juli 2000) en lid van het partijbestuur van de PvdA.

DEKKER: Uit de internationale discussie blijkt dat er bedreigingen worden gezien voor de *non-profit*sector. Kort samengevat luidt de strekking: doe je niks dan vervluchtigt deze sector in bureaucratische en commerciële organisaties en een hybride combinatie daarvan. Dat heeft te maken met die vreemde karakteristiek dat het gaat om een sector die noch markt noch staat is. Doordat de sector in negatieve termen gedefinieerd wordt, lijkt deze niks eigens te hebben en staat hij voortdurend onder druk om zich te voegen naar de heersende organisatievormen van staat of markt. In de Verenigde Staten is de vervaging van grenzen (*blurring*) tussen *non-profit* en commercie een oud thema; in Nederland maakten we ons tot in de jaren tachtig vooral zorgen over de 'verstatelijking'. Daarbij komt er thans in deze streken een reële dreiging van de Europese regelgeving waar weinig ruimte is voor de aparte eigenschappen van deze sector. Om deze bedreiging af te wenden is in ieder geval belangrijk dat er concepten worden gebruikt waarmee treffend en op een positieve manier de specifieke eigenschappen

worden aangeduid. Daar gaat het nog vaak mis. Er wordt vaak een veel te romantisch of nostalgisch beeld geschetst: de *non-profit*sector zou hetzelfde zijn als de *civil society*. Dat vind ik misleidend. Het feit dat men geen onderdeel uitmaakt van de overheid en geen commerciële instelling is, verschaft organisaties nog niet de positieve trekken van door vrijwilligheid of gemeenschapszin gedragen verbanden. Om een sector met voornamelijk grote *service industries* weer wat glans te verschaffen, worden de voetbalclub en de buurtorganisatie ten onrechte als *pars pro toto* gebruikt. Het ziekenhuis en de bijzondere school liften zo mee op de sympathie voor het verenigingsleven en vrijwilligers: ze komen immers ook voort uit particulier initiatief en zitten in hetzelfde *civil society*-bootje. Dat is niet alleen misleidend, maar strategisch ook niet verstandig. Voor de hoog gespecialiseerde en sterk geprofessionaliseerde zorg is 'vrijwilligerisering' geen reële optie en een roep om bezieling, begeestering en herbezinning op haar historische wortels is heus niet voldoende om een bijzondere school weer

bijzonder te maken. Voor zover ideeën over de *civil society* relevant zijn, zijn ze dat in het huidige Nederland ook voor openbare instellingen en commerciële organisaties. Het is een historische prestatie van het Nederlandse particulier initiatief of middenveld dat ze overheidsinstellingen heeft vermaatschappelijkt – kijk naar de openbare scholen – maar dat betekent ook dat de particuliere *non-profits* geen alleenrecht meer op deze ideeën kunnen claimen. Kortom de *civil society*, hoe sympathiek ook, zal de *non-profit* sector niet redden van opslokking door de vrije markt of de staat. Het door het CDA ontwikkelde concept ‘maatschappelijk ondernemen’ is een productievere manier om over het specifieke van de *non-profit* sector te spreken en dat te verdedigen.

DE WAAL: In Nederland is een dergelijke verheldering van de discussie ook dringend noodzakelijk. De *non-profit* sector is oorspronkelijk gebaseerd op het model dat private partijen publieke taken uitvoeren. Sinds de oorlog zijn heel veel publieke middelen naar dat soort partijen gesluisd. Omdat die private partijen stichtingen waren, en particulier initiatief, werd recht gedaan aan de betrokkenheid van burgers. Dit was decennia lang onze manier om de collectieve sector te vergroten en te sturen. Aan de ene kant werden rechten gegarandeerd (op onderwijs of zorg) en was men niet meer afhankelijk van liefdadigheid; aan de andere kant was er de vrijheid om de uitvoering op een ondernemende manier te doen. Maar wat is er gebeurd? De sector is behoorlijk verstatelijkt. De laatste 20 jaar is het privaat-rechtelijk model onder zware druk komen

te staan: de *non-profit* sector werd overgereguleerd. In Nederland missen we blijkbaar een sterk anti-etatistische traditie zoals bijvoorbeeld wel aanwezig is bij non-gouvernementele organisaties in Latijns Amerika. Die hebben een veel sterker onafhankelijkheidsgevoel. En nu is er dan ook nog de Europese bedreiging. Als wij in Nederland dit soort ondernemingen gaan reguleren als een markt dan zijn het echt private ondernemingen en zullen we gedwongen worden om ook bijvoorbeeld Franse en Duitse ondernemers in Nederland toe te laten. Het concept ‘maatschappelijke onderneming’ biedt de mogelijkheid een koers te varen tussen verstatelijking en vermarkting.

CDV: Moet er een aparte rechtspersoon worden gemaakt voor de maatschappelijke onderneming?

DE WAAL: Dat lijkt mij niet echt nodig. Ik vind de verschillende rechtspersonen die we nu hebben op *non-profit* basis, zoals maatschappen, coöperaties, stichting en vereniging goed. Let wel: er is een groot verschil met de maatschappen van medisch specialisten die pure *profit*-organisaties waren. Interessant overigens: zestig jaar *profit* in het hart van de *non-profit*-instellingen in de zorg! Het is zelfs denkbaar het concept van de maatschap, zoals dat al gebruikelijk is voor commerciële professionele bedrijven, uit te breiden tot andere sectoren, zoals onderwijs. Er is dus geen aparte nieuwe rechtspersoon nodig. Wel acht ik een discussie noodzakelijk over *corporate governance* in *non-profit*-ondernemingen. Die discussies spelen op het ogenblik in verschillende

non-profit-sectoren. Er is echter een algemeen wettelijk kader nodig voor *corporate governance* in de *non-profit*sector. Net zoals dat er gekomen is voor het bedrijfsleven na een jarenlange discussie. Die discussie moet integraal gevoerd worden. De discussie moet dan onder andere gaan over de scheiding van publiek en privaat kapitaal.

DEKKER: Ik ben geen jurist, maar uit landenvergelijkende studies heb ik de indruk dat de Nederlandse stichtingsvorm goed bruikbaar is, juist omdat er geen eisen van publiek nut aan worden gesteld. Een heel andere vraag is onder welke voorwaarden een nationale overheid een voor het publiek nut werkzame *non-profit* in de belastingen of anderszins nog mag bevorderen.

De betrokkenheid van de civil society

DE WAAL: Ik ben het niet eens met de kritiek van Dekker op het gebruik van het begrip *civil society*, maar wel dat de meeste van de huidige *non-profit*-organisaties die publieke taken vervullen daar te ver van af staan en daar ook niet langer hun bestaansgrond hebben. De *civil-society*-factor kan gedefinieerd worden in termen van betrokkenheid, idealisme en dergelijke. En ik ben ook van mening dat deze relevant is voor elke onderneming, of deze nu commercieel is of 'maatschappelijk'. Of hiermee een verband te leggen is hangt af van de organisatiefase. De *civil society*-elementen van idealisme etcetera zijn nog wel terug te vinden bij de starten-de ondernemer, de biologische boer of het alfabetiseringsproject. En minder bij ge-

settelde ondernemingen als de gewone boer of het College van Bestuur van de Universiteit van Amsterdam. Er is sprake van golfbewegingen. Kijk eens naar de SHELL, een onderneming die zo groot is geworden dat de taal van de top de werkvloer niet meer inspireert. Er wordt alleen maar gekeken naar *shareholdervalue*. En in die fase komt de roep om zingeving en *roots* weer op.

Je ziet dat ook vaak gebeuren bij bureaucratieën: bij tijd en wijle bloeit die roep om zingeving weer op. Echter ontegenzeggelijk hebben *non-profit*-instellingen met publieke doelen grotere kansen om aan die zingeving behoeften te voldoen. Het is nu eenmaal een van hun bestaansgronden dat ze het niet alleen voor zichzelf doen. De tijd is er rijp voor. Als de *non-profit*sector daar niet op inspeelt, zullen deze structuren afkalven. Er zijn twee mogelijkheden: of dit soort organisaties wordt nieuw leven ingeblazen of er wordt een *bypass* aangelegd. In die tweede variant organiseren de behoeftes zichzelf en dat zal dan niet altijd in overeenstemming met publieke doelen zijn.

DEKKER: Ik begrijp wat De Waal bedoelt. Maar ik hecht er toch aan om een duidelijk onderscheid te maken tussen *civil society* en maatschappelijk ondernemen. Met de term maatschappelijk ondernemen wordt ook duidelijk dat het gaat om bedrijven die professionele leiding nodig hebben. Voor het leiden daarvan heb je dezelfde kwaliteiten nodig als voor het leiden van een groot bedrijf. Natuurlijk ben ik het ermee eens dat het verstandig en goed is om *civil society*-inspiratie naar binnen te halen, en dat dat zich op verschil-

lende manieren kan uiten: in het aantrekken van vrijwilligers, in democratisering, in het rekening houden met subculturen, behoeften van de lokale gemeenschap waar men werkt, etcetera etcetera. Maar laten we wel het verschil blijven zien tussen de voetbalclub en de *service industry*, en laten we eisen van democratisering en responsiviteit ook aan openbare instellingen stellen.

DE WAAL: Ik gebruik het begrip *civil society* om de ontwikkeling aan te geven dat de *non-profit*sector en de commerciële sector naar elkaar toe bewegen. Inmiddels verdient elke *non-profit*instelling privaat bij (zie de universiteiten met hun derde geldstroomonderzoek) en zoeken veel commerciële ondernemingen een *licence to operate*. Bijvoorbeeld de Nederlandse veeteeltsector schuift op naar duurzaamheid. Men ziet zich toch gedwongen om *civil society*waarden enigszins te incorporeren omdat men anders NGO's tegenover zich krijgt. Dat is zeker de beste strategie. Maar bij dat naar elkaar toe bewegen is duidelijk dat *non-profit*organisaties moeite hebben om los te komen van de staat en dat het bedrijfsleven moeite heeft om de gerichtheid op aandeelhouders los te laten. Ik vind het opvallend dat in de top van *non-profit*ondernemingen vaak minder maatschappelijke verantwoordelijkheid te vinden is dan in die van *profit*bedrijven. De verstatelijking is in de genen van de topmanagers van allerlei grote *non-profit*instellingen gaan zitten.

KLINK: Ik zie *profit* en *non-profit* ook naar elkaar toegroeien. Je zag het heel duidelijk met de Brent Sparr-affaire waardoor

Shell gedwongen is geweest op te schuiven richting ecologisch verantwoord ondernemen. In Nederland is de *non-profit*sector inderdaad zijn *civil society*-achtige verworping te veel kwijt geraakt. Het was ooit sterk geïnspireerd privaat initiatief. Maar omdat het zo'n grote maatschappelijke impact had en er vitale rechten mee gemoeid waren, raakte het – terecht overigens – via de sociale grondrechten verknoot met de overheid. Er ontstond een precaire balans tussen eigen missie en overheidsbemoeienis. De manier waarop je aan die verwevenheid vorm geeft, luisert erg nauw. Voordat je het weet, saneert de overheid de inspiratie en betrokkenheid weg en resteert er slechts een uitvoeringsorganisatie. Kijk naar de jaren tachtig: optisch is er wel veel gedereguleerd, maar ondertussen werd er uit doelmatigheidsoverwegingen wel overgegaan tot forse schaalvergrotingsoperaties. Dat is een enorme bedreiging gebleken voor de *non-profit*sector, juist ook omdat er *commitment* werd weggeorganiseerd. Ten eerste werd hierdoor de band met de *grass roots* van de instellingen ondermijnd en ten tweede werd bij die schaalvergroting vaak de missie weggerationaliseerd. En dat heeft er weer aan bijgedragen dat personeel gedemotiveerd raakte. De huidige achterstand op de arbeidsmarkt van deze sectoren heeft daarmee zeker te maken. Op een heel ander terrein zie je dezelfde spanningsvelden ontstaan. Ik doel op de reorganisatie van de rechterlijke macht. De *professionals* maken zich daar zorgen over de vraag hoeveel ruimte er overblijft voor de eigen professionaliteit en missie in een organisatie die landelijk beheerd en gerationaliseerd gaat worden.

DE WAAL: Ja, zo is het veelzeggend dat het personeel van de NS volstrekt gedemotiveerd is en dat de NS tegelijkertijd niks meer doet met de liefde voor rijdende treintjes. Ik zeg niet dat ze dat moeten gaan doen om de burgers in te pakken met een aardige pr-strategie. Dat zou wel heel cynisch zijn en ook niet helpen. Maar het warmer omgaan met en het betrokken zijn bij het eigen product is wel een deel van de oplossing.

Meer zeggenschap

DE WAAL: Heel simpel voorgesteld, zijn er drie verschillende coördinatiemechanismen: het marktmechanisme, het burgermechanisme (*grass root*-achtig) en het politieke mechanisme. Ik ben van mening dat het laatste in de moderne tijd en bij de moderne burger het minst goed werkt en ook de afgelopen decennia het minst is aangepast. In toenemende mate heffen politici beide handen in de lucht en kunnen ze niet ter verantwoording worden geroepen. Er blijkt heel veel geprivatiseerd te zijn. Het concept van de maatschappelijke onderneming is daarom ook in politiek-democratische zin van belang. Het gaat er ook om dat burgers weer zelf greep krijgen op hun school, hun ziekenhuis. Dat kan op termijn beter via patiëntenorganisaties, democratisering of invoering van een *vouchers*stelsel dan overwegend via de omweg van de overheid.

KLINK: Ik ben het daarmee van harte eens. Een manier om bij die ontwikkelingen aan te sluiten, is de burger meer verantwoordelijkheid en keuzevrijheid te geven, ook in financiële zin. Het CDA heeft daar

bij een heldere agenda: zorg, waar mogelijk, voor financiering van maatschappelijke ondernemingen/*non-profit*instellingen door de mensen zelf. Organiseer de solidariteit zo dat mensen, ongeacht hun inkomenspositie, voldoende koopkracht hebben om zelf keuzes te maken voor een zorgverzekeraar, een zorginstelling, voor nascholing, voor kinderopvang. Stop ook met al te rigide planningsregimes en -voorschriften van de kant van de overheid en laat dit meer aan mensen en instellingen zelf over. Dan gaan *non-profit*-instellingen weer meer met het gezicht naar de burgers toestaan en komt er naast een professionele organisatie en leiding weer ruimte voor aspecten van de *civil society*; voor betrokkenheid en wat meer bezieling (en dat is meer en zakelijker dan romantiek). In het verlengde daarvan heeft het CDA al midden jaren negentig in *Nieuwe wegen, vaste waarden* voorgesteld om in het onderwijs richtingvrij te gaan plannen. Deze benadering kan ook op andere delen van de *non-profit*sector worden toegepast. Neem de publieke omroep. Nu haalt het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) geld weg bij de burger (via de belastingen) en vervolgens gaat het dat verdelen over de verschillende zendgemachtigden binnen de publieke omroep. Ik zou best eens willen nagaan of het niet mogelijk is om mensen meer directe zeggenschap te geven over de vraag aan wie zij hun geld willen geven. Bijvoorbeeld valt te denken aan toedeling via *vouchers*. Interessant is dan ook de vervolgvraag of zij het te reserveren geld ook aan commerciële zenders kunnen toekennen, op voorwaarde dat deze aan eisen rond programma-opbouw en dergelijke

voldoen. De meeste mensen zullen kiezen voor de *non-profit*zendingmachtigen. Met een zelfde blik zou gekeken kunnen worden naar ontwikkelingssamenwerking. Minister Herfkens verdeelt algemene middelen aan enkele medefinancieringsorganisaties. Daarmee wordt de afweging niet bij burgers, maar bij de politiek en het ministerie gelegd. Het is de vraag of dat niet anders kan. Gedacht is ook wel aan koppelsubsidies: de instellingen krijgen volgens een bepaalde verdeelsleutel bijgeplust, als men eerst zelf middelen binnenhaalt. Ik beseft overigens dat aan deze gedachtegang veel haken en ogen zitten. Het gaat mij nu meer om de richting dan om de specifieke uitkomst.

DE WAAL: Wanneer burgers meer zeggenschap en sturingskracht krijgen, is het wel zaak dat het topmanagement en het toezicht daarop geprofessionaliseerd blijven. Om invloed aan burgers en andere betrokkenen te geven, zal er iets als een aandeelhoudersachtig platform moeten worden geschapen.

DEKKER: Hoewel de zakelijke term 'maatschappelijke onderneming' me voor veel *non-profits* adequater lijkt dan het ouderwetse 'particulier initiatief' heb ik bij jullie gepraat over *vouchers* en 'aandeelhouders' toch enige reserves. Dat leidt toch tot een soort commercialisering van onderop. Terwijl het in de organisaties niet alleen om individuele dienstverlening gaat. Een school is er ook om samen iets te leren en misschien ook om nog iets te betekenen voor de buurt. Dat stelt grenzen aan de ideologie van de klantgerichtheid en de consumentensoevereiniteit.

Alleen maar beter kunnen klagen en vaker mogen stemmen, lijken me dan niet de goede weg. Het wisselen van school is nu al niet veel moeilijker dan het overstappen naar een andere supermarkt en hoeft toch niet per se door het uitdelen van *vouchers* gestimuleerd te worden. Op een school zou je juist de gemeenschappelijk verantwoordelijkheid beter moeten organiseren en stimuleren en daarvoor mag je best ook eisen aan de ouders stellen. Als koning-klant gaan ze maar naar de Bijenkorf. Overigens kan ik me goed voorstellen dat bij sterk geprofessionaliseerde en meer individuele dienstverlening van *non-profits* de democratisering eerder extern via belangenorganisaties gestalte krijgt dan intern via medezeggenschap van gebruikers.

DE WAAL: Ik denk dat de maatschappelijke ondernemingen wat dat betreft nog veel werk moeten verzetten. Uiteindelijk zal de burger toch veel meer zich uitgenodigd moeten voelen om co-producent van het beleid binnen een school of een ziekenhuis te worden. Het personeel is daar ook vaak nog niet aan toe.

Het overschot aan private koopkracht

DE WAAL: Natuurlijk is het de plicht van de overheid om met de collectieve middelen te zorgen voor een hoogwaardige publieke sector via belastingen en premies. Het is goed dat dat wettelijk is vastgelegd. Maar het probleem is dat de overheid dit niet goed en veel te laat behartigt! Er wordt geen boter bij de vis geleverd: organisaties moeten allerlei taken vervullen, maar krij-

gen daarvoor onvoldoende middelen. En als bijvoorbeeld staatssecretaris Vliegthart aankondigt dat de premies omhoog moeten, dan zal de burger daar niet zomaar toe bereid zijn. Hij vertrouwt de zaak niet meer! In ons Rijnlandse model hebben we altijd gezorgd dat het peil van dienstverlening van onder andere scholen en ziekenhuizen zodanig is dat de *middle class* er tevreden mee is. In Nederland is alleen de upperclass ontevreden geweest. In de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk is er daarentegen een *lower class* model. Daar wordt wel aan de *middle- en upper class* gevraagd financieel bij te dragen aan de instandhouding van dienstverlening die zij zelf onder de maat vinden. Als er iets solidariteit ondermijnt, is het dat wel: je betaalt ergens voor waar je geen gebruik van maakt. Ik denk dat we in Nederland ook die kant dreigen op te gaan. Het is nog steeds zo dat je in Nederland de zorg in natura krijgt. Dat wil zeggen dat je alleen een vergoeding krijgt als je dat ene verpleegtehuis ingaat. Dat kan echt niet meer in een land waar iedereen anderzijds als consument door de markt ingesteld is geraakt op keuzevrijheid. Te vaak wordt onderschat hoezeer mensen daardoor 'opgevoed' zijn. In bijvoorbeeld de zorg botst men dan op de bureaucratie: *one size fits all*. Men ontdekt dat men niks te vertellen heeft. Dat zal ertoe leiden dat het draagvlak voor meebetalen aan slijtage onderhevig zal raken. Daarom is het van groot belang dat vraagsturing en servicegerichtheid toenemen.

KLINK: Daarom zegt het CDA dat de aanbodplanning en -financiering moeten wor-

den herijkt en – waar mogelijk – vervangen door vraagfinanciering.

DE WAAL: Ja, maar daar komt nog iets bij. Mijn overtuiging is dat je niet moet willen om de private koopkracht zo hoog mogelijk centraal via belasting of collectieve premiestelsels af te romen en vervolgens te verbieden om datgene wat er dan toch nog aan private koopkracht (maar ook aan vrijwillige inzetmogelijkheden) overblijft in te zetten. De burger accepteert dat niet meer. Als we de private koopkracht in de *non-profit* sector niet toelaten dan zoekt het zijn weg elders: in het buitenland of in commerciële initiatieven, en in ieder geval in onvrede met het staatskarakter van een aantal publieke voorzieningen. Ik ben van mening dat de maatschappelijke onderneming mag anticiperen op het overschot aan private koopkracht. Je kan het inzetten daarvan toch niet verbieden en je moet dat ook vooral niet willen. Ik signaleer ook een opvallende ontwikkeling dat burgers in afnemende mate het argument gebruiken: 'daar betaal ik toch belasting voor!'. Ze zijn veel eerder bereid zelf in de buidel te tasten. Dit past ook bij de mijns inziens onomkeerbare ontwikkeling dat we steeds meer zijn gaan individualiseren. De enorme herverdeling via de belastingen past niet meer bij een samenleving waar burgers steeds zelfsturender en kritischer worden.

KLINK: Waar ik in het verhaal van De Waal moeite mee heb is dat hij de *non-profit* sector ook wil plaatsen in een concurrerend-commerciële omgeving. Dat moet volgens mij zeker niet over de hele linie. Neem het onderwijs. Ik vind dat de bekostiging op

zo'n hoogwaardig niveau moet liggen dat de dienstverlening op een hoog peil blijft. Dan is het veld helemaal niet interessant voor commerciële concurrenten. In Engeland komen dergelijke initiatieven wel op, juist omdat het publieke systeem ernstig onder de maat presteert.

DEKKER: Dat neemt het probleem niet weg dat de koopkrachtigen hun overschotten wel aan tweede auto's en tweede huizen mogen besteden, maar nauwelijks aan betere medische zorg voor hun ouders of aan beter onderwijs voor hun kinderen. Het is hier markt (zonder gelijkheid) of staat (zonder vrijheid), maar misschien is er een uitweg in vormen van groepssolidariteit en filantropie die voortbouwen op tradities van het oude particulier initiatief van *Noch markt, noch staat*. In het onderwijs komen de ouderbijdragen in tijd en geld in ieder geval de hele klas of school en niet alleen het eigen kind ten goede. Dat lijkt me winst, ook al hebben we dan een probleem van arme en rijke scholen. Zo zijn er misschien ook 'vrienden van' -constructies rond zorginstellingen voorstelbaar waarbij giften met persoonlijke erkenning en hier en daar een voordeeltje worden beloofd.

DE WAAL: Het wordt vaak onderschat, maar er zit echt veel meer solidariteit in de samenleving dan de overheid kan doorsluizen. Ik betoog dat ook al een tijd in mijn eigen partij, de PvdA. Waarom zouden we zo huiverig zijn voor het *Robin Hood* principe, dat wil zeggen gerichtere en kleinschaligere organisatie van solidariteit, onder andere via de maatschappelijke

onderneming? De eisen die de burger aan voorzieningen stelt, worden steeds hoger en als je die als overheid niet kan bieden, hang je en kalft de solidariteit juist verder af. Bovendien maakt het instellingen veel ondernemender.

Je zou *non-profit* ondernemingen de kans moeten geven op de markt zich te laten bewijzen: dat *non-profit* beter is dan *profit*. Als je daar een zekere fasering in aanbrengt is dat zeker mogelijk. Je houdt de markt een tijdje dicht totdat de *non-profit* de concurrentie aankan en daarna kan deze worden opengegooid.

KLINK: Ik blijf erbij dat hier sociale grondrechten in het geding zijn en dat de overheid daarom moet zorgen dat aanbieders aan bepaalde kwaliteitsmaatstaven kunnen voldoen. De overheid moet dat duurzaam garanderen. De toerusting van instellingen moet als het ware mee ademen met de welvaart. Daar heeft het huidige kabinet onvoldoende voor gezorgd. Dan zie je verpauperde scholen en zorginstellingen: dan roep je commerciële concurrentie en daarmee een tweedeling over jezelf af. Komen er commerciële tegenvoetters, dan wordt het tijd je ernstig te beraden over de kwaliteit en vooral toerusting van de instellingen.

Ik ben huiverig voor het bieden van openingen aan commerciële partijen. De overheid zou een bepaald niveau moeten blijven garanderen en dat niveau moet dan maar meeademen met de welvaart. Als het nodig is, heb ik daar zelfs een lastenverzwaring voor over!

DE WAAL: Maar dat garanderen van een bepaald kwaliteitsniveau kan op verschil-

lende manieren. Kijken we naar de zorg-sector, dan heb je in het buitenland publieke aanbieders en private concurrenten. Private ondernemers kunnen ook aanbieden in de collectieve sector. In het Verenigd Koninkrijk heb je *Regional Health Authorities* die de zorg inkopen. En let wel: dat inkopen is een publieke functie! Het is een harde autoriteit die eisen stelt en publieke middelen verdeelt en ook private organisaties contracteert. Vergelijk dat eens met Nederland. In de plannen voor de gezondheidszorg nieuwe stijl laten wij het inkopen van de zorg over aan de verzekeraars! Het is onbegrijpelijk dat we daar geen publieke autoriteit voor hebben ingesteld. Verzekeraars zitten daar met dubbele petten. De rol van de overheid is uitermate zwak ingevuld. Dat is Europees-rechtelijk ook meteen het probleem: het stelsel moet duidelijk publiekrechtelijk ingekaderd zijn. Dat is het zo niet en dan loop je het risico dat het voor een privaat stelsel wordt aangezien. Gevolg kan zijn dat je dan gedwongen wordt buitenlandse aanbieders toe te laten.

KLINK: Het zal sterk afhangen van de sector waarover je spreekt. De woningbouw is wat anders dan het onderwijs. Maar afgezien daarvan: komen we niet in de problemen met Europese regelgeving en de regels voor mededinging als we *non-profit*-organisaties toestaan om private naast publieke geldstromen te hebben?

DE WAAL: Daar zit hem het probleem niet. Als er maar sprake is van een goede scheiding van beide geldstromen en het private geld gebruikt wordt voor de *non-profit*doel-einden. Iets dergelijks gebeurt al bij uni-

versiteiten. De winst kan worden teruggeploegd naar de niet-commerciële poot. Er zitten wel een paar haken en ogen aan, maar in principe kan dit. Het moet klip en klaar zijn dat het niet gaat om winstuitkering aan aandeelhouders.

KLINK: Dat laatste past absoluut in ons concept van de maatschappelijke onderneming. Die moet overigens goed worden onderscheiden van overheidsinstellingen zoals de zelfstandige bestuursorganen, en ook van meer uitvoerende organisaties zoals de politie.

DE WAAL: De politie is toch ook een interessant voorbeeld om aan te tonen dat zelfs klassieke publieke taken niet aan concurrentie ontkomen. Niemand realiseert zich dat de veiligheid 's nachts en in het weekend in Nederland al geprivatiseerd is! Dan nemen de particuliere bewakingsdiensten de taken van de politie grotendeels over! De politiek neemt dit soort ontwikkelingen maar slecht waar. Ook in het onderwijs is al lang sprake van concurrentie!

KLINK: Maar ook bij de politie geldt dat we dat toch collectief gewoon goed moeten regelen. Wat je signaleert, is ook het gevolg van de toerusting van de politie en voor een deel van de CAO's die bij de politie zijn afgesloten. De arbeidstijden zijn niet voldoende toegesneden op de taken die de politie zou moeten uitvoeren. Ook met het personeel zal dan een gevecht gevoerd moeten worden om ervoor te zorgen dat er politie beschikbaar is, ook in de avonden en de weekenden.

DE WAAL: Ik denk dat er ook een andere oplossing mogelijk is. De politie zou de regie moeten voeren over private/commerciële partijen. De uitbesteding aan concurrerende private partijen levert ook een enorme kostenbesparing op. Nu vraagt de politie iedere keer maar meer personeel en dus meer geld. De resultaten daarvan zijn niet echt zichtbaar, ook omdat uit nogal wat kengetallen blijkt dat de huidige politie niet efficiënt en niet voldoende effectief is. Zelfs in deze sector zie je dat er al lang sprake is van een publiek-priivaat stelsel. Het vreemde is dat de politie die particuliere diensten wel degelijk als concurrentie ziet. Het gaat mij ook niet alleen om het inschakelen van private commerciële partijen, maar ook hier weer van *grass root*-achtige of *non-profit* initiatieven, zoals wijkverenigingen, sleutelfiguren uit de betrokken bevolkingsgroepen die actie willen ondernemen etc. De overheid wil maar niet zien dat er al lang concurrentie is binnen het publieke domein. Er is in vrijwel geen enkele sector meer sprake van een publiek monopolie. Je moet de publieke controle daarover dan op een andere manier dan vroeger regelen.